

Finansal Kriz Dönemlerinde Maliye Politikaları: Türkiye'de Covid-19 Pandemisi Örneği (2017-2021)

Nurcihan Akşehirli (ORCID: 0000-0001-6659-9376), Dr.,
Bağımsız Araştırmacı
Bandırma, Türkiye; naksehirli70@gmail.com

Fiscal Policy During Financial Crises: The Case of Covid-19 Pandemic in Türkiye (2017-2021)

Abstract

The aim of this study is to analyze the fiscal policies implemented in Türkiye to mitigate the adverse effects of the Covid-19 pandemic and the macroeconomic effects of these policies in relation to mainstream economics. The study detailed the measures taken for monetary policy, financial policy, fiscal policy, and the views of mainstream economics on government intervention in the economy. It explained fiscal policy measures under the headings of healthcare expenditures, social expenditures, payments to households, loan guarantees, tax regulations, and labor market regulations. The study discussed the impact of these regulations on macroeconomic indicators comparatively to the years before and after the pandemic. As a result, the data of economic growth increasing in parallel with public expenditures support the Keynesian view of government intervention.

Keywords: Fiscal Policy, Covid-19 Pandemic, Türkiye

JEL Classification Codes: E62, G01

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla uygulanan maliye politikalarını ve politikaların makroekonomik etkilerini iktisadi yaklaşımlarla ilişkilendirerek incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada, para politikası, finansal politikalar ve özellikle de maliye politikalarına yönelik alınan önlemlerin sunulmasının yanı sıra ana akım iktisat okullarının devletin ekonomiye müdahalesi konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. Maliye politikası çerçevesinde alınan önlemler sağlık harcamaları, sosyal harcamalar, hane halkına para transferi, kredi garantileri, vergi düzenlemeleri ve işgücü piyasasına yönelik düzenlemeler başlıkları altında ele alınarak düzenlemelerin göstergeler üzerindeki etkileri pandemi öncesi ve sonrası yıllar için karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, kamu harcamaları paralelinde artan ekonomik büyüme verileri, Keynesyen yaklaşımın "müdahaleci devlet" görüşünü desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Maliye Politikası, Covid-19 Pandemisi, Türkiye

JEL Kodu: E62, G01

Giriş

Finansal krizler, üretim miktarı, ekonomik büyüme oranı, istihdam düzeyi, fiyatlar genel seviyesi, faiz oranı ve döviz kuru gibi başlıca makroekonomik göstergelerin genel ekonomiyi tehdit edecek boyutta dalgalanmasına neden olan ve tüm bunların sonucunda ülke ekonomileri üzerinde önemli hasarlar bırakarak sosyal hayatı da derinden etkileyen bozulmalardır. Genel olarak ekonomik istikrarsızlıklar sonucunda oluşan finansal krizlerin ardında çok çeşitli nedenler bulunduğunu belirtmek mümkündür. Bu çerçevede, hatalı uygulanan para ve maliye politikaları, finansal sistemin zayıf yapısı, döviz kuruna yönelik hatalı uygulamalar, küresel makroekonomik koşullar, jeopolitik riskler, salgın hastalıklar, başlıca kriz nedenleri olarak belirtilmektedir. Finansal krizler, makroekonomi ve bankalar başta olmak üzere finansal sistem üzerinde farklı olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Finansal krizler sonucunda faiz oranları yükselmekte, kredi hacmi daralmakta, toplam harcamalar ve dolayısıyla toplam talep daralmakta, üretim ve istihdam seviyesi düşmekte, tasarruf ve yatırım düzeyi gerilemektedir (Ural, 2003: 15).

Tarihsel süreç içerisinde dünya genelinde, farklı nedenlere dayanan birçok finansal kriz yaşanmıştır. 19. yüzyıl, genel olarak temelinde savaş, kıtlık ve mali spekülasyon gibi unsurların yer aldığı 1825, 1836-39, 1847, 1857, 1866, 1873, 1882-84, 1890-93 krizlerine şahitlik etmiştir. Kapitalist ülkelere özgü faktörlerin ve küreselleşme hareketindeki değişimlerin neden olduğu 20. ve 21. yüzyıldaki krizler arasında ise 1900, 1907, 1913, 1920 krizleri, 1929 Büyük Bunalımı, 1973 Enerji Şokları, 1992-1993 Avrupa, 1994 Meksika, 1997-1998 Asya, 1998 Rusya, 1999 Brezilya krizleri yer almıştır (Yücel ve Kalyoncu, 2010: 54). 2000-2001 Türkiye, 2001 Arjantin ve 2008 Küresel krizi ve son olarak da temelinde salgın hastalık bulunan Covid-19 Pandemi krizi ise 21. yüzyılın başlıca finansal krizlerini oluşturmuştur.

Çin'de, 2019 yılının Aralık ayında, solunum yolu semptomlarına sahip bir grup hasta üzerinde görülen ve bu hasta grubu üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde 13 Ocak 2020 tarihinde tanımlanmış bir virüs olan Covid-19, Ocak 2020'den itibaren hızla dünya geneline yayılarak Mart 2020 döneminde pandemiye dönüşmüştür. Türkiye'de salgının tespit edilen ilk vakası, Sağlık Bakanlığınca 11 Mart 2020 günü açıklanmış ve sokağa çıkma yasağı başta olmak üzere birçok farklı alanda çeşitli yasal kısıtlamalar getirilmiştir. Covid-19 salgını, yarattığı ekonomik istikrarsızlığın yanı sıra mal ve hizmet piyasalarında da çok ciddi bir durgunluğa yol açarak küresel çapta bir finansal krize zemin hazırlamıştır. Tüm ülkelerde krizin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla para politikalarına, finansal politikalara ve ağırlıklı olarak da maliye politikalarına başvurulmuş ve hatta dünyanın önde gelen gelişmiş liberal ülkelerinde bile maliye politikaları ön plana çıkmıştır. Bu durum bir bakıma kriz döneminde piyasanın kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini ve devletçi politikaların gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur. Öyle ki dünya genelindeki birçok ülke, pandeminin ekonomiye verdiği hasarı tamir etmek amacıyla genişletici maliye politikalarına başvurmak durumunda kalmıştır. Özellikle vergilerin azaltılarak, ertelenerek ya da durdurularak vergi teşviki uygulamaları, artan sağlık harcamaları ve altyapı yatırımları ve düşük gelir grubuna yapılan destekler kamu harcamaları çerçevesinde krizden kurtuluş açısından çok önemli bir çözüm yolu olarak görülmüştür. Salgın, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'ye de hızla yayılarak ticaret hacmi, turizm ve iç talep kanalları üzerinden ekonomiyi olumsuz etkilemeye başlamış ve Nisan 2020 dönemiyle birlikte ekonomik sistemi tehdit eder noktaya gelmiştir. Özellikle toplam talep yetersizliği çerçevesinde ekonomik durgunluk yaşanması, reel kesimin nakit akışında ve finansal kaynaklara erişimde zorlanmasına böylece de gelecekteki likidite taleplerinin artmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'de de hızla finansal ve mali önlemler alınması yoluna gidilerek salgının olumsuz etkileri bertaraf edilmeye çalışılmıştır (Avcı ve Yeniçeri, 2020: 125; Küçüköğlü, 2021: 1272; Kaya, 2023: 133; Sağlık Bakanlığı, 2024).

Bu çalışma, salgın dönemini ve Türkiye'yi ele alan literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, Covid-19 Krizi döneminde uygulanan maliye politikalarını ana iktisadi yaklaşımlar çerçevesinde ele almış, uygulanan maliye politikalarının etkilerini Keynesyen yaklaşım çerçevesinde irdelemiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'de Covid-19 Salgınının olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla uygulanan maliye politikasına yönelik önlemlerin ve maliye politikalarının krizden çıkıştaki önemini ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmanın ilk bölümünde, ana iktisat ekollerinin maliye politikalarına bakış açıları aktararak teorik çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde, salgın döneminde uygulanan ekonomi

politikalarını ve alınan önlemleri, makroekonomik göstergelere etki bağlamında araştıran literatür çalışmalarının seçili örneklerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, Covid-19 Salgının olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla finansal ve mali önlemler çerçevesinde uygulanan para, finansal ve maliye politikası örneklerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde uygulanan politikaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi salgın öncesi ve sonrası dönemler karşılaştırılarak ele alınmış ve söz konusu etkiler ana iktisat akımlarının görüşleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

1. Teorik Çerçeve

Genel olarak, bir ülkede bireysel ve toplumsal olmak üzere iki temel ihtiyaçtan söz edilmiştir. Fiyatlanabilme, bölünebilme ve pazarlanabilme gibi vasıflara sahip olması nedeniyle bireysel ihtiyaçlar piyasa ekonomisinde giderilirken, toplumsal ihtiyaçlar kamu kesimi tarafından karşılanmıştır. Toplumsal ihtiyaçların boyutu ve çeşitliliği, kamu kesimine ait ekonomik faaliyetlerin büyüklüğünün ülkeden ülkeye farklılaşmasına neden olmuştur. Buradan hareketle, kamu kesiminin ekonomideki rolüne yönelik tartışmalar, iktisat tarihinin önemli tartışma konularından birini oluşturmuş ve iktisadi yaklaşımların konuyla ilgili görüşleri farklılık göstermiştir (Bayrakdar, 2017: 97) Ana akım iktisat okulları, kamu kesiminin ekonomideki rolünü devletin ekonomiye müdahalesi çerçevesinde ele almıştır.

Bu çerçevede ilk olarak Merkantilist Düşünce'nin görüşleri karşımıza çıkmıştır. Devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunan Merkantilist Görüş'e göre, toplumsal zenginlik, sahip olunan altın ve madenlerle ölçülmüş ve dış ticarete korumacı politikaların uygulanması gerekmiştir. Dolayısıyla bu görüş, dış ticarete kota ve tarifelerin uygulanması ile dış ticaret fazlası yaratılabileceğini savunmuş ve güçlü-ulusal devlet ve korumacılık kavramlarını esas almıştır (Canbaz, 2019: 61-62).

Doğal düzen ve rasyonalizme önem veren Fizyokrat Görüş, zenginliğin kaynağını "tarımda" görmüştür. Herkesin tarımsal üretim faaliyetinde yer alarak üretken olması nedeniyle de özel mülkiyet anlayışını öne çıkararak devletin ekonomiye müdahale etmemesi, piyasanın doğal işleyişine bırakılması gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda Fizyokrasi, sonraki dönemlerde Liberalizm olarak adlandırılacak olan düşünce sisteminin de temellerini oluşturmuştur (Bayrakdar, 2017: 97; Canbaz, 2019: 61-62).

Piyasa düzenini ön plana çıkaran Klasik Görüş çerçevesinde, "Görünmez El" kavramı temel alınarak devletin ekonomiye müdahale etmemesi düşüncesi hâkim olmuştur. Bu yaklaşım, devletin sadece savunma gibi kendisi ile ilgili hizmet alanlarında yer alması ve piyasanın işleyişinde yardımcı görev üstlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Öyle ki ekonominin genelinde Say Kanunu geçerli olduğu için her arzın kendi talebini yarattığını yani üretilen tüm malların alıcı bulduğunu ve ekonominin hâlihazırda tam istihdam seviyesinde bulunduğunu savunmuştur. Eğer ekonomi tam istihdam dengesinden geçici bir şekilde sapmış olsa dahi piyasanın uzun dönemde kendiliğinden mükemmel ve kararlı dengeye geri geldiğini; böyle bir ekonomik ortamda devletin ekonomiye müdahale ediyor olmasının sadece piyasalarda etkinliği azaltacağını öne sürmüştür. Bu nedenlerle de devlet müdahalesinin gerekli olması halinde para politikasına başvurulması gerektiğine inanan Klasik Görüş, maliye politikası tarafında ise tarafsız bir vergi sisteminin yanı sıra küçük ve denk bir bütçeyi savunmuştur. Borçlanmanın sadece savaş ya da doğal afet gibi olağanüstü koşullarda başvurulabilecek bir kaynak olduğuna işaret etmiştir. Klasik Görüş, 1929 Büyük Buhranı'nı açıklama ve krizden çıkış önerileri konularında yetersiz kalması nedeniyle hâkim görüş vasfını kaybetmiş ve yerini Keynesyen iktisat teorisine bırakmıştır (Şen, Tabar ve Tokatlıoğlu, 2018: 13).

Keynesyen Görüş'ün temelleri, J. M. Keynes'in 1936 yılında yayımladığı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" isimli yayınıyla atılmıştır. Bu görüş gerek devletin ekonomideki yerinin şekillenmesinde gerekse maliye politikalarının teorik çerçevesinin çizilmesinde başrol oynamıştır. "Efektif Talep", "Toplam Talep Yetersizliği", "Konjonktür Dalgalanmaları", "Çarpan Mekanizması" ve "Eksik İstihdam" kavramları üzerine kurulan Keynesyen Görüş, genişletici politikaları ileri sürerek efektif talebin, eksik istihdamda bulunan bir ekonominin milli gelir ve istihdam seviyesini artırabileceğini savunmuştur. Bu kapsamda Keynesyen Yaklaşım, talep yönlü mali politikaların işsizlik oranlarının düşürülmesi ve konjonktür dalgalanmalarının hafifletilmesinde hayati rol üstlendiğinin altını çizmiştir (Dökmen ve Vural, 2011: 120). Keynesyen yaklaşım, kamu harcamalarının sermayenin marjinal etkinliğine göre yatırım kararlarını değiştirerek piyasayı etkileyebildiğini, "çarpan mekanizması" ile kamu harcamalarının piyasaya etkisinin artırılan harcama

miktarından daha fazla olabildiğini yani kamu harcamalarından daha fazla ekonomik büyüme rakamlarına ulaşabileceğini öne sürmüştür (Ergen, 2021: 52-53). Bu görüş, konjonktürün genişleme dönemlerinde kamu harcamalarının azaltılması ve/veya vergilerin artırılmasına dayanan daraltıcı maliye politikalarının, daralma dönemlerinde de kamu harcamalarının artırılması ve/veya vergilerin azaltılmasını kapsayan genişletici maliye politikalarının uygulanması gerekliliğini savunmuştur. Keynesyen Görüş, her zaman maliye politikasını para politikasından üstün görmüş ve Klasik Görüşün aksine devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğini savunmuştur. Keynesyen görüş, 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krize kadar hâkimiyetini sürdürmüştür. (Dökmen ve Vural, 2011: 120; Bayrakdar, 2017: 97).

Son olarak, Klasik Yaklaşım'ın eksikliklerini ve aksaklıklarını gidermek suretiyle klasik iktisat yaklaşımında kendi alternatifini oluşturma çabasında olan Yeni Klasik İktisat Yaklaşımı ise devletin ekonomiye müdahalelerinin etkinliğini veya etkisizliğini rasyonel beklentiler varsayımı çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır. Bu görüş, ekonomik karar birimlerinin sistematik hataya meydan vermemeleri gerekçesiyle politika yapımcıların reel değişkenleri etkileyebilmek için beklenmeyen politikalar uygulaması gerektiğini savunmuştur. Öyle ki bu yaklaşım, karar birimleri, ekonomi politikalarını çok iyi takip ettikleri için beklenen politikaların, etkisiz hale geldiğine vurgu yapmıştır. Tüm bu nedenlerle Yeni Klasik Görüş, "en iyi politika politikasızlıktır" görüşünü benimsemiştir (Bayrakdar, 2017: 98).

2. Literatür Taraması

Literatür taramasında, Covid-19 krizine karşı alınan önlemlerin makroekonomik göstergelere etkisini ekonometrik analiz kapsamında ele alan çalışmalar görüldüğü gibi, verileri tablo ve/veya grafik analizi ile inceleyen çalışmaların ağırlıkta olduğu belirlenmiştir. Söz konusu çalışmaların seçili örneklerine sırasıyla yer verilmiştir.

Avcı ve Yeniçeri (2020), pandemi dönemindeki ekonomik ortamın vergi mükellefleri üzerindeki etkilerini, krizin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla alınan vergisel önlemleri, Türkiye'nin yanı sıra ABD, İngiltere, İtalya, Fransa, İspanya ve Almanya özelinde ele almıştır. İlgili ülkelerde alınan vergisel önlemleri karşılaştırmalı olarak değerlendirerek politika önerileri sunmuştur.

Covid-19 krizinde maliye politikalarının gerekliliğine odaklanan Fırat (2020), gelişmiş, gelişmekte olan, düşük gelirlili ülkeler ve Türkiye'yi esas almıştır. Genel makroekonomik verilerle ilgili değerlendirmeler sunmasına ek olarak Türkiye'de uygulanan maliye politikalarına yer vermiştir.

Koç ve Yardımcıoğlu (2020), ikincil veri kaynaklarına dayandırdıkları çalışmalarında, Pandemi sürecinde uygulanan mali tedbir ve teşvikleri Türkiye ve seçili ülke örnekleri ile karşılaştırmalı olarak araştırmıştır. Mercek altına alınan tüm ülkelerde genel olarak doğrudan gelir desteği, likidite ve kredi desteği, vergi indirim ve teşviklerine sıklıkla başvurulduğunu, Türkiye'de sağlık sistemine yönelik tedbir ve teşviklerin Avrupa Birliği ülkelerine göre daha başarılı olduğunu belirlemiştir.

Öz (2020), salgın dönemindeki maliye politikalarını OECD ülkeleri açısından araştırmıştır. Kamu borç stokunun gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranını esas aldığı çalışmada krizin olumsuz etkilerini gidermek için kamuda israfın önlenmesi ve bütçe gelirlerinin artırılması yönünde politika önerilerine yer vermiştir.

Aydın ve Sönmüş (2021), salgın döneminde Türkiye ve G-20 ülkelerinde uygulanan devlet politikalarını araştırmıştır. Salgın nedeniyle firmalar ve hane halkının yaşadığı mali sıkıntılar sonucunda uygulanan mali teşvik sisteminin etkilerini, teşviklerdeki sorunları ve çözüm önerilerini aktarmıştır.

Covid-19 krizinde uygulanan mali teşvik ve vergisel önlemleri inceleyen Güner (2021), Türkiye, Çin, Avustralya, ABD, Almanya, Fransa ve İtalya uygulamalarını detaylandırmıştır.

Salgın döneminde maliye politikasına odaklanan Kısa (2021), Türkiye ve seçili ülkelerde salgının ekonomik etkilerini işgücü piyasası, dış ticaret, turizm ve bankacılık çerçevesinde araştırmış, salgının ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yarattığını ortaya koymuştur.

Küçüköğlü (2021), Pandemi krizini bankacılık sektörü ile ilişkilendirdiği çalışmada, dünya ekonomisinin genel görünümünü, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrımlı olarak incelemiş ve Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarına ve krizin bankacılık sektörü temel göstergeleri üzerinde yarattığı etkiye değinmiştir.

Oflaz (2021), küresel sağlık krizinin ekonomi üzerindeki etkilerini ve bu kapsamda alınan önlemleri Türkiye, dünya geneli, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler özelinde incelemiştir.

Pehlivan, Kaya ve Keleş (2021), Türkiye ve seçilmiş ülkelerde, Covid-19 krizinin makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini ve önlemler kapsamında uygulanan para ve maliye politikalarını ele almıştır.

Covid-19 Salgını sürecinde uygulanan para ve maliye politikalarını bir arada sunan Danacı (2022), salgının buluşma kanallarını irdelemesinin yanı sıra salgının ekonomik etkilerini büyüme, enflasyon, yatırım ve dış ticaret gibi başlıca ekonomik göstergeler özelinde hem Türkiye hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler açısından incelemiştir. Salgına karşı alınan önlemleri, para, maliye ve sosyal politikalar başlıkları altında inceleyerek para politikasını politika faiz oranı, zorunlu karşılıklar, likidite desteği ve swap anlaşmaları doğrultusunda değerlendirmiştir.

Dokuzoğlu ve Tüm (2022), salgının küresel ekonomi ve Türkiye üzerindeki etkisini salgın öncesi ve sonrası için ele almasının ardından Türkiye'de uygulanan maliye politikalarını mali teşvikler ve vergisel düzenlemeler bacağına ortaya koymuştur.

Pandemi döneminde, uygulanan para politikalarını araştıran Kuzucu (2022), TCMB, ECB, FED, BOE ve BOJ uygulamalarına ve alınan parasal önlemlerin makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisine yer vermiştir.

Covid-19 krizinde maliye politikası uygulamalarını Türkiye için araştıran Gölçek (2023), makroekonomik göstergeleri pandemi öncesi ve sonrası ayrımlı olarak değerlendirerek vergi, kamu harcamaları ve borçlanma politikaları üzerinde durmuştur.

Pandemi krizini küreselleşme ve küreselleşme sonrasında yaşanan yeni tip krizler bağlamında inceleyen Kaya (2023), krizin olumsuz etkilerini gidermede maliye politikalarının ne denli önemli olduğunu ve gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından olağanüstü servet vergilerinin önemini vurgulamıştır.

Oldaç ve Sakal (2023), seçili ülkeler için pandemi döneminde, kamu harcama politikalarının kamunun mali dengesi üzerinde oluşturduğu etkiyi incelemiştir.

Covid-19 döneminde, kamu sosyal harcamalarını, Türkiye ve seçili ülkeler üzerinden ele alan Kaya (2024), ekonomilerin istikrarsız olduğu dönemlerde devletlerin düzenleme ve denetleme açısından daha fazla rol üstlenmesi gerektiğine işaret etmiştir. Ayrıca ekonomik büyüme ve istihdamın artırılması için kamu kesimince yapılan sosyal harcamalara yönelik bir model önermiştir.

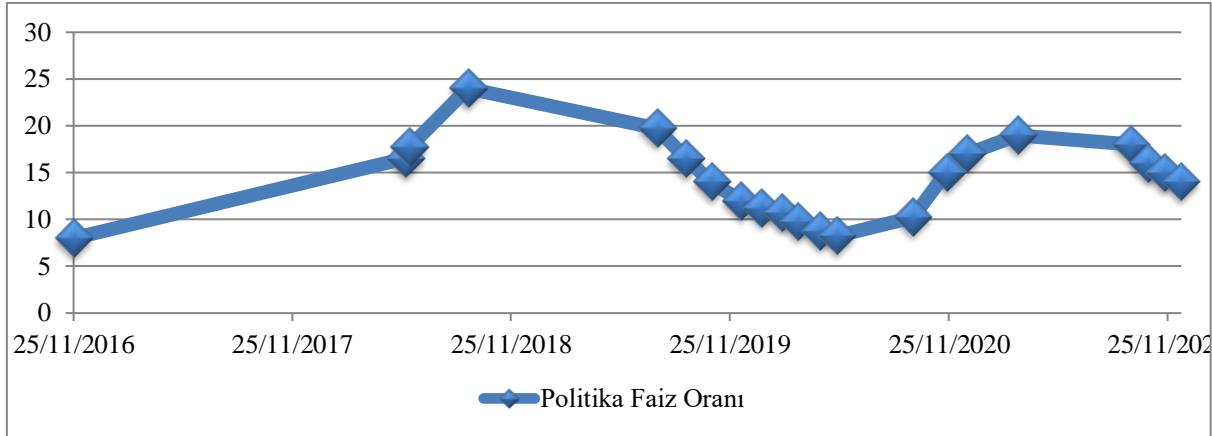
3. Covid-19 Salgını Döneminde Türkiye'de Uygulanan Ekonomi Politikaları

Türkiye'de, 2020 ve 2021 yıllarında, Covid-19 Pandemi Krizine önlem olarak hızla devreye alınan ekonomi politikaları, para politikaları, finansal politikalar ve maliye politikaları başlıkları altında incelenmiştir.

3.1. Para Politikaları

Salgına önlem olarak uygulanan para politikaları çerçevesinde, öncelikli adım olarak, TCMB tarafından politika faiz oranları düşürülerek para politikası gevşetilmiştir. Bu bağlamda bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı olan politika faiz oranında kademeli olarak yapılan indirimler başta olmak üzere tahvil alımları ve ek likidite desteği, para politikasının başlıca araçlarını oluşturmuştur (TCMB, 2021b: 5). Grafik 1'de de belirtildiği gibi, politika faiz oranı, salgın sürecinde, 22 Mayıs 2020 tarihine kadar aşamalı olarak % 8.25 seviyelerine kadar düşürülmüştür. Ancak enflasyonist baskının artması nedeniyle 25 Eylül 2020 tarihi ile birlikte para politikası sıkılaştırılarak yine kademeli bir şekilde yapılan artışlarla 19 Mart 2021 tarihi itibarıyla % 19 seviyesine yükseltilmiştir. Ek likidite desteği olarak, açık piyasa işlemleri kapsamında, piyasa yapıcı olan bankaların likidite olanaklarının genişletilmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca reel sektöre kredi akışının kesintisiz bir şekilde devamını sağlamak amacıyla bankalara ek likidite olanakları da sağlanarak alabilecekleri fon tutarları, reel sektöre arz edecekleri kredi tutarı ile ilintili hale getirilmiştir (TCMB, 2020a: 9).

Grafik 1. Politika Faiz Oranı

Kaynak: TCMB, (2024).

3.2. Finansal Politikalar

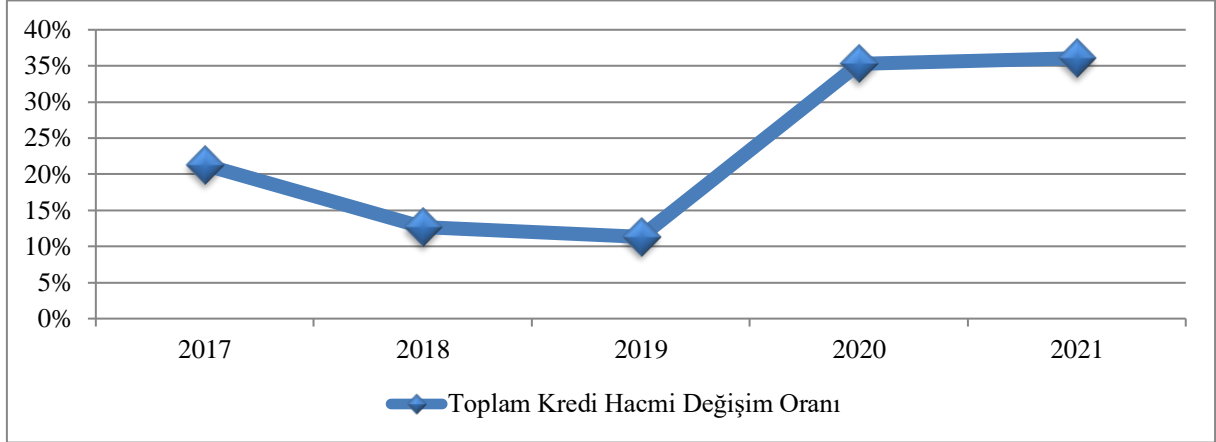
Bankalara likidite yaratma, finans sektörünü mali açıdan güçlü tutma ve özel sektöre kredi akışının devamlılığını sağlama gibi amaçlar üzerine kurulan finansal politikaların başlıca uygulama araçları arasında zorunlu karşılıklar, kredi yapılandırma ve ertelemeleri ile kredi destek programları yer almıştır (TCMB, 2021b: 7).

Finansal politikalar kapsamında, öncelikli olarak arz edilen kredi hacminin üretim odaklı sektörlerle yönlendirilmesini teminen zorunlu karşılıklara ödenecek faiz/nema oranları kredi büyüme oranları ile ilintili hale getirilmiş ve zorunlu karşılık teşviklerinden ancak kredilerde % 5'in üzerinde büyüeyebilen bankalar faydalanabilmiştir. Ayrıca TL cinsinden kredi büyümesi koşulunu sağlayan bankalar için zorunlu karşılıkların daha düşük uygulanması yönünde karar alınmıştır.

Kredi yapılandırma ve ertelemelerine yönelik önlemlerde, 90 gün olan donuk alacakların minimum gecikme süresi, bankalar, finansal kiralama ve faktoring şirketleri için 180 güne, finansman şirketleri için ise 240 güne yükseltilmiştir. İkinci grupta takip edilen kredilerin 30 gün olan asgari gecikme süresi 90 güne yükseltilmiştir. Pandemi nedeniyle ekonomik faaliyetlerinin olumsuz etkilendiğini beyan eden esnafa ait kredi borçlarının ertelenmesi yoluna gidilmiştir. KOSGEB, kullandığı kredilerin geri ödemelerini ertelemiş ve erteleme maliyetlerini üstlenmiştir (TCMB, 2020a: 10-11). Ödemeleri Mayıs 2021 döneminden önce olan kredilerini aksatan hane halkı ve firmaların karşılıksız çıkan kredi kartı, senet, çek vb. borçlarına yönelik tutulan sicil kayıtlarının- geciken ödemelerin 2021 yılı sonuna kadar ödenmesi ya da yeniden yapılandırılması şartıyla-bankalarca dikkate alınmaması kararı alınmıştır (TCMB, 2021c: 18-19).

Kredi destek programları kapsamında, TBB tarafından reel kesim ve bireylerce talep edilen kredilerin daha hızlı değerlendirilmesi, krediye erişim olanaklarının iyileştirilmesi, vade ve teminat koşullarında esneklik sağlanması yönünde bankacılık kesimine tavsiyelerde bulunulmuştur. Dış ticaretteki zorlukların reel kesim üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlandırmak için reeskont kredilerinin vadeleri uzatılmış ve buna ek olarak tahsis edilen kredi limitleri artırılmıştır. Kamu bankalarınca aylık geliri 5 Bin TL ve altındaki bireyler için "Temel İhtiyaç Desteği" olarak adlandırılan krediler devreye alınmıştır (TCMB, 2020a: 12-13). KOSGEB vasıtasıyla imalat sektöründe faaliyet gösteren mikro işletmeler ve KOBİ'lere yönelik, toplam tutarı 5 Milyar TL olan bir destek programı uygulamasına geçilmiştir. Söz konusu program kapsamındaki krediler, mikro ölçekli firmalarca 30 Bin TL, KOBİ'lerce 75 Bin TL üst sınırlı olmak kaydıyla ve de tümü faizsiz ve 3 yıl geri ödemesiz kullanılmaya başlanmıştır (TCMB, 2021a: 6). Grafik 2'ye göre, 2019 yılı sonunda % 11 seviyelerine gerileyen kredi hacmindeki artış oranı, uygulanan kredi destek programları ile birlikte 2020 yılı sonunda % 35 düzeyine yükselmiştir.

Grafik 2. Toplam Kredi Hacmi Artış Oranı

Kaynak: TCMB, (2024).

3.3. Maliye Politikaları

Salgın döneminde uygulanan maliye politikaları, sağlık harcamaları ve sosyal harcamalar, hane halkına yapılan para transferleri, kredi garantileri, vergi düzenlemeleri ve işgücü piyasasına yönelik düzenlemeler bağlamında ele alınmıştır (TCMB, 2021b: 8).

• Sağlık Harcamaları ve Sosyal Harcamalar

Covid-19 Pandemi süresinde, sağlık harcamaları doğrultusunda 90.000'den fazla yeni sağlık çalışanı istihdam edilmiştir. Sağlık çalışanları için kısa süreli de olsa ek ödeme uygulaması kapsamında finansal destek sağlanmış ve çalışanların performans ödemeleri 3 ay süreliğine en üst seviyeden yapılmıştır. Bu süreçte, sağlık hizmetlerinin aksamadan sağlanabilmesi için Sosyal Güvenlik Kurumu, pandeminin ilk 11 aylık döneminde sağlık hizmeti sunucularına 8,5 Milyar TL ek kaynak sağlamıştır (Kısa, 2021: 105; TÜSEB, 2021: 12-14).

Sosyal harcamalar kapsamında, Ticaret Bakanlığı'nca, pandeminin etkileriyle ticari faaliyetlerinde olumsuzluklar yaşayan esnaf için hibe kapsamında bir destek programı ilan edilmiştir. 3 aylık kira ve gelir kaybı desteğini içeren bu program kapsamında, aylık gelir kaybı desteğinin 1000 TL; aylık kira desteğinin 750 TL (büyükşehirlerde) ve 500 TL (diğer illerde); kira bedelinin bu tutarların altında bulunması halinde de işyeri kira bedeli olarak verilmesi karara bağlanmıştır. Salgın sonucunda zarar gören esnaf iki farklı kategoriye ayrılarak her iki kategoriye, hibe olarak, toplamda 4 Milyar 622 Milyon TL destek verileceği açıklanmıştır. Bu doğrultuda, ilk grup kapsamına alınan 235 Bin esnafa 5 Bin TL, ikinci grup kapsamına alınan 1.150 Bin esnafa ise 3 Bin TL destek sağlanması kararlaştırılmıştır (TCMB, 2021a: 6).

• Hane Halkına Para Transferi

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca, 2020 yılında 55 Milyar TL sosyal yardım aktarıldığı ilan edilmiştir. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından, ilk aşamada 2,1 Milyon aileye 1000 TL destek verilmiş, ikinci aşamada 2,3 Milyon aileye daha destek verileceği açıklanmıştır. Böylece yardım alan aile sayısı 4,4 Milyona ulaşmıştır. Temel ihtiyaçlarını karşılamaları için 5 Bin TL'nin altında geliri olanlara destek verileceği bildirilmiştir (Yorğun, 2020: 101). Bunlara ek olarak, aylık asgari emekli maaşları 1.000 TL' den 1.500 TL'ye çıkarılmıştır. Ücretsiz izinlerde düzenleme yoluna gidilerek ücretsiz izin verilen çalışanlara 1.170.-TL sabit ödenek sağlanmıştır (Oflaz, 2021: 396)

• Kredi Garantileri

Açıklanan "Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi" doğrultusunda, kamu bankalarınca, kayıtlı çalışan sayılarının azaltılmaması şartıyla, KGF kefaletli ve Hazine destekli, "İş'e Devam Destek Kredisi" devreye alınmıştır. TBB tarafından firmaların işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla "Çek Ödeme

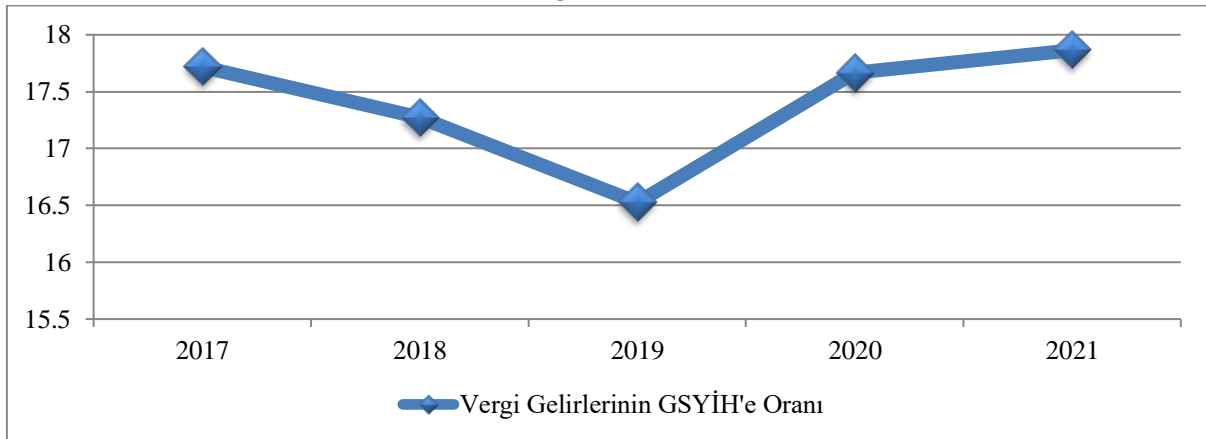
Destek Kredisi'nin yürürlüğe girdiği açıklanmıştır. KGF limiti yükseltilerek likidite ve teminat açığı bulunan firmaların ve KOBİ'lerin kredi temininde önceliklendirilmesi kararı alınmıştır. Ticaret Bakanlığı, talep azalışına bağlı olarak ürünlerini satamadığı için stokları artan ihracatçılar için "Stok Finansman Destek Paketi"ni devreye alarak bu kredilerin KGF'nin teminatı altında ve TL cinsinden kullanılacağını açıklamıştır (TCMB, 2020a: 13). TBB, KGF kefaletli "Turizm Destek Paketi" başlatılacağını ilan etmiştir. Kamu mevduat bankaları, KOBİ'lere yönelik başlatılacağı duyurulan "Mikro İşletmeler Destek Paketi" kapsamındaki kredilerin KGF teminatlı olarak kullanılmasını olanağı sağlamıştır (TCMB, 2020b: 6). KGF, Avrupa Yatırım Fonu aracılığıyla KOBİ'lere destek vermek için yürütülen 1 yılı ödemesiz olmak üzere, asgari 36-60 ay vade aralığında, toplam 7,5 Milyar TL hacimli bir kredi paketi açıklanmıştır. Çeşitli ekonomik reformları içeren planlama çerçevesinde, dış ticaret ve imalat sektörlerinde yapılacak uzun vadeli yatırımlar için yine KGF teminatıyla kredi desteği verilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca KOBİ'lere destek sağlamak amacıyla KGF ve TOBB işbirliği kapsamında "Nefes Kredisi Paketi"nin sunulacağını ilan edilmiştir. Hazine destekli olan ve KGF kefaleti sağlanan kredi paketi doğrultusunda, 2020 yılına ait cirosu 1 Milyon TL 'nin altındaki KOBİ'lerin en fazla 50 Bin TL, cirosu 1-10 Milyon TL aralığında bulunan KOBİ'lerin de en fazla 200 Bin TL tutarlı krediye erişebilecekleri açıklanmıştır (TCMB, 2021a: 5-7).

• Vergi Düzenlemeleri

Vergi düzenlemeleri çerçevesinde, erteleme ve istisnalar başta olmak üzere çok çeşitli önlemler alınmıştır. Sokağa çıkma kısıtlamalarının geçerli olduğu dönemde, kronik rahatsızlığı olan, 65 yaş ve üstü mükelleflerin beyanname verme süreleri ve vergi ödemeleri ertelenmiştir. Gelir vergisi, KDV ve muhtasar beyanname verme süreleri ve ödeme süreleri uzatılmıştır. Hava yolu ile yolcu taşımacılığında KDV oranı düşürülmüştür. E-defterler ve beratları ertelenmiştir. Konaklama vergisi ertelenmiştir. İcra takibi başlatma ibraz ve zaman aşımı süreleri durdurulmuştur (Avcı ve Yeniçeri, 2020: 127-130). Salgından ve salgın sonucunda alınan önlemlerden doğrudan etkilenen vergi mükelleflerinin vergi yükümlülüklerini yerine getirmeleri açısından mücbir sebep hali ilan edilirken mücbir sebep kapsamı dışındaki mükelleflerin ödeme süreleri uzatılmıştır. Kiralardan tahsil edilen vergi oranları, %20'den %10'a düşürülmüştür. Belirli mal ve hizmetler için geçerli olan % 18'lik KDV oranı % 8'e indirilmiştir (Dokuzoğlu ve Tüm, 2022: 109). Mükelleflerin mal ve hizmet alım ve satımlarını doğru bildirmeleri için düzenleme gerekliliği bulunan Ba ve Bs formlarının ilgili birimlere tesliminde geçerli olan sürelerin ertelenmesi yoluna gidilmiştir (Güner, 2021: 88-89). Reel kesimin nakit yönetimini kolaylaştırmak için kurumlar vergisi tahakkuk ve ödemeleri uzatılmıştır (Fırat, 2020: 218-219).

Salgın döneminde, Türkiye'de bazı sektörlerin durma noktasına gelmesi sonucunda, vergilerle ilgili göstergelerde önemli değişimler yaşanmıştır. Grafik 3'e göre, salgının etkisiyle gerileyen vergi gelirlerinin GSYİH'e oranı, salgına yönelik önlemlerle birlikte toparlanma sürecine girerek 2020 yılı sonunda %17.66, 2021 yılı sonunda ise % 17.86 seviyelerine yükselmiştir.

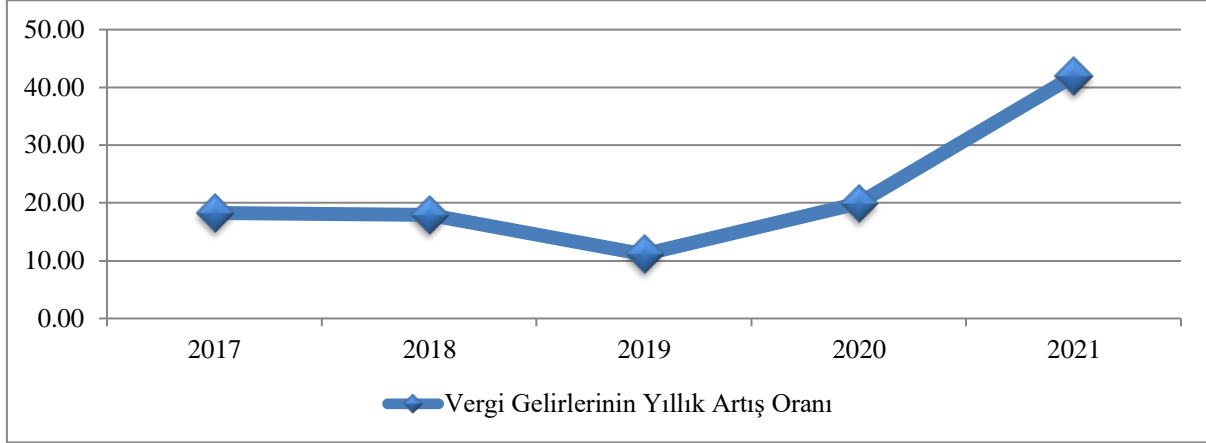
Grafik 3. Vergi Gelirlerinin GSYİH'e Oranı

Kaynak: Worldbank, (2024).

Salgın döneminde, ekonomik aktivitenin daralmasının bir başka sonucu olarak, vergi gelirlerinin artış oranı da gerilemiştir. Grafik 4'te yer aldığı gibi, 2017 ve 2018 yıllarında % 18 düzeyinde seyreden vergi gelirlerinin artış oranı, 2019 yılında % 11.10'a kadar düşerken, 2020 yılı sonunda % 19.89'a, 2021 yılı sonunda ise % 41.95'e yükselmiştir.

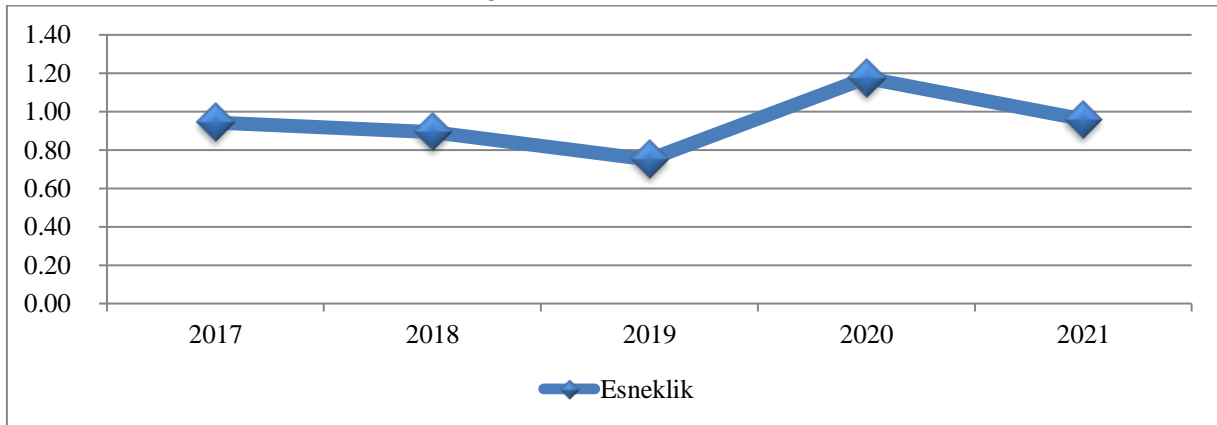
Grafik 4. Vergi Gelirlerinin Artış Oranları

Kaynak: GİB, (2024).

Belli bir dönem içerisinde vergi gelirlerinde oluşan yüzde değişimin, aynı dönemdeki GSYİH yüzdesel değişimine oranlanması ile elde edilen "esneklik oranları" da aynı şekilde gerilemiştir. Grafik 5'e göre, 2017 yılı sonunda %0.94 olan esneklik, 2018 ve 2019 yılları sonunda sırasıyla % 0.89 ve % 0.75'e gerilemiş ve 2020 yılı sonunda % 1.18 seviyesine yükselmiştir. Ancak 2021 yılı sonrasında tekrar düşüşe geçerek % 0.96 seviyesinde bulunmuştur.

Grafik 5. Vergi Gelirlerinin GSYİH'e Göre Esneklikleri

Kaynak: GİB, (2024).

Vergi gelirlerine tutarsal olarak ve tür ayrımlı olarak bakıldığında, gelir vergisindeki 2020 yılında yaşanan azalış dikkat çekmiştir. Tablo 1'de sunulduğu üzere, gelir vergisi tahsilâtı 2019 yılı sonunda 207 Milyar TL seviyesinde iken, getirilen yasal kısıtlamalarla birlikte ticari faaliyetlerin olumsuz etkilenmesi sonucunda 2020 yılı sonu itibarıyla 203 Milyar TL düzeyine düşmüştür. Vergi mükelleflerinin yasal kısıtlamalara bağlı olarak ticari faaliyetlerini geçici olarak durdurmak durumunda kalması, gelir vergisi tahsilâtında yaklaşık 4 Milyar TL tutarlı bir azalışa neden olmuştur.

Tablo 1. Vergi Gelirleri (Yıllık, Bin TL)

Yıl	Vergi Gelirleri	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Katma Değer Vergisi
2017	536,617,206	143,962,939	57,868,208	206,679,678
2018	621,536,356	175,420,074	84,132,155	250,661,593
2019	673,859,718	207,849,896	87,528,217	270,152,810
2020	833,250,502	203,986,510	112,871,319	324,038,872
2021	1,164,988,132	285,606,384	190,150,638	533,684,455

Kaynak: GİB, (2024).

Salgın dönemi, bütçede hedeflenen vergi geliri tutarı ile gerçekleşen vergi tahsilât tutarı arasında fark oluşmasına da yol açmıştır. Tablo 2'de 2017 ve 2018 yıllarında gerçekleşen tahsilât, hedeflenen tutarın üzerinde gerçekleşirken, 2019 yılında gerçekleşen tahsilât, hedeflenenin 73 Milyar TL gerisinde kalmıştır. 2020 yılında 2019 yılına göre bir toparlanma görülse de 2017-2018 yılı hedef gerçekleştirme performansına ulaşamamıştır. 2021 yılı sonuna gelindiğinde hedeflenene göre yaklaşık % 26 oranında daha fazla tahsilât sağlanabilmiştir.

Tablo 2. Hedeflenen ve Gerçekleşen Vergi Gelirleri (Yıllık, TL/%)

Yıl	Hedeflenen Vergi Geliri	Gerçekleşen Tahsilât	Tutarsal Fark	Oransal Fark
2017	564,746,658,000	598,162,618,676	33,415,960,676	5.92
2018	667,319,541,000	705,727,187,147	38,407,646,147	5.76
2019	853,843,670,000	780,052,644,205	-73,791,025,795	-8.64
2020	912,523,630,000	943,111,934,000	30,588,304,000	3.35
2021	1,058,733,147,000	1,334,481,424,000	275,748,277,000	26.05

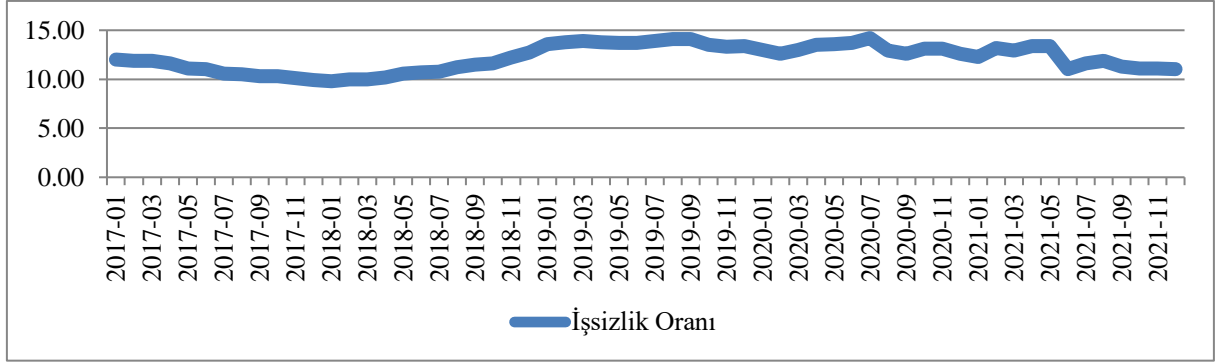
Kaynak: GİB, (2024).

• İşgücü Piyasası Destekleri

Kısa Süreli Çalışma Programı koşullarının iyileştirilmesine yönelik olarak 600 günlük katkı gereksinimi 450 güne, son 120 gün için iş sözleşmesi gerekliliği ise 60 güne düşürülerek başvuru süreci kolaylaştırılmış ve programdan faydalanacak olan işverenlere yeni işçi çıkarılamaması doğrultusunda şart getirilmiştir (Oflaz, 2021: 396). "İlave İstihdama Finansman Desteği" projesi çerçevesinde, mikro ve küçük segmentteki işletmelerin ek istihdam yaratmaları durumunda yeni çalışan başına KGF kefaletli, kredi olanağı sunulmasına karar verilmiştir. Buna ek olarak, sigortalı sayısı 50'den az olan reel kesim işverenlerinin ilave istihdam yaratmaları halinde söz konusu sigortalılar için ödenen sigorta priminin kredi faiz bakiyesinden indirilmesi yönünde karar alınmıştır (TCMB, 2021a: 6-7).

Salgın, Türkiye'de işgücü piyasası göstergeleri üzerinde de değişim yaratmıştır. Grafik 6'ya göre, birçok sektörde iş kayıplarının yaşanması nedeniyle 2020 yılı Mart ayında artmaya başlayan işsizlik oranı, aynı yılın Nisan ayında %13.50, Mayıs ayında % 13.60, Haziran ayında % 13.70 düzeyine yükselmiştir. Temmuz 2020 döneminde ise %14.20 oranıyla incelenen 2017-2021 döneminin en yüksek seviyesine çıkmıştır. İşgücü piyasasına yönelik önlemler 2021 yılının Haziran ayından itibaren etkisini göstermeye başlamış ve aynı yılın sonunda % 11 seviyelerine kadar gerilemiştir.

Grafik 6. İşsizlik Oranı

Kaynak: TCMB, (2024).

Salgın sürecinde, Türkiye'de maliye politikasına yönelik tüm önlemler genel olarak değerlendirildiğinde, gerek ekonomik aktivitenin canlandırılması gerekse salgının genel olumsuz etkilerinin giderilmesinde "kamu harcamaları" önemli bir araç olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kapsamda, dünya genelindeki diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kamu harcamalarının genişletilmesi yoluna gidilmiştir. Böylece, başta sağlık alanında ve sosyal yardım alanında olmak üzere birçok alanda oluşan toplum ihtiyaçlarının karşılanarak ekonomik büyümenin artırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, cari harcamalar, yatırım harcamaları, transfer harcamaları ve toplam harcamaların 2017-2021 dönemi verileri Tablo 3'te sunulmuştur. Buna göre, 2017 ve 2018 yıllarında sırasıyla 1.085 Milyar TL ve 1.327 Milyar olan toplam kamu harcamaları, 2019, 2020 ve 2021 yıllarında sırasıyla 1.560 Milyar TL, 1.835 Milyar TL ve 2.430 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

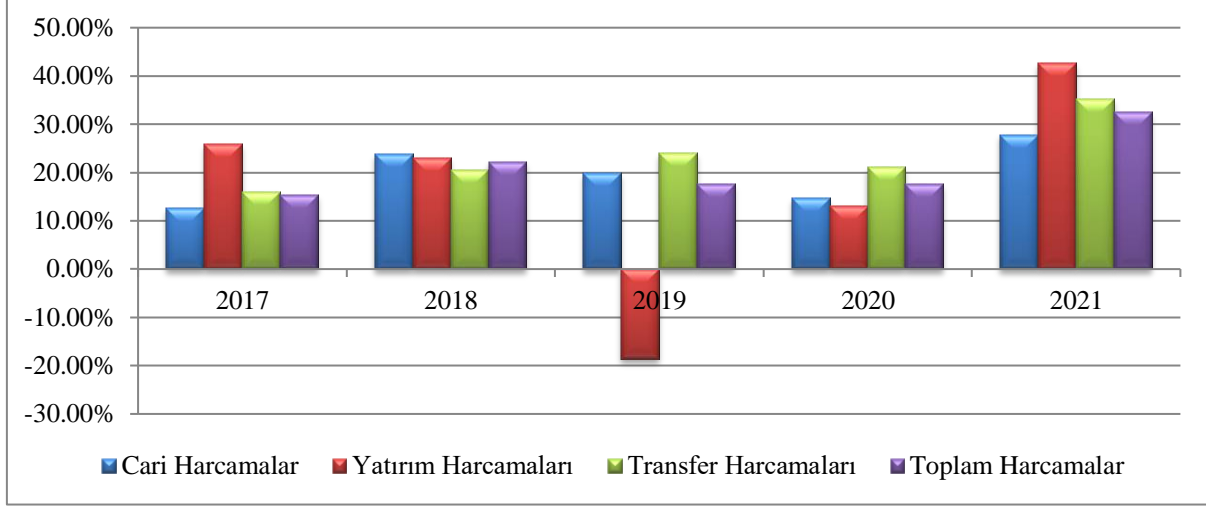
Tablo 3. Kamu Harcamaları (Bin TL)

Kamu Harcamaları	2017	2018	2019	2020	2021
Cari Harcamalar	480,106,167	594,464,465	712,643,972	817,829,004	1,045,548,221
Yatırım Harcamaları	115,055,656	141,616,238	115,228,083	130,374,179	186,019,668
Transfer Harcamaları	490,331,082	591,052,681	732,982,943	887,191,806	1,199,235,271
Toplam Harcamalar	1,085,492,906	1,327,133,384	1,560,854,999	1,835,394,988	2,430,803,160

Kaynak: SBB, (2024a).

Harcamalar, bir önceki yıla göre artış oranları açısından incelendiğinde ise çalışmada yer verilen maliye politikasına yönelik önlemlerin kamu harcamalarının artış oranlarına, özellikle 2021 yılında, yansıtıldığı görülmüştür. Grafik 7'de yer verildiği gibi, 2019 yılında yatırım harcamalarında % 18.63 oranında dikkat çekici bir azalış yaşanmış olmakla birlikte, 2021 yılında hem tüm harcama kalemlerinin hem de toplam harcamaların en yüksek artış oranlarına ulaştıkları belirlenmiştir. Buna göre, cari harcamalar % 27.84, yatırım harcamaları % 42.68, transfer harcamaları % 35.17, toplam kamu harcamaları da % 32.44 oranında yıllık artış kaydetmiştir.

Grafik 7. Kamu Harcamalarında Yıllık Değişim Oranları

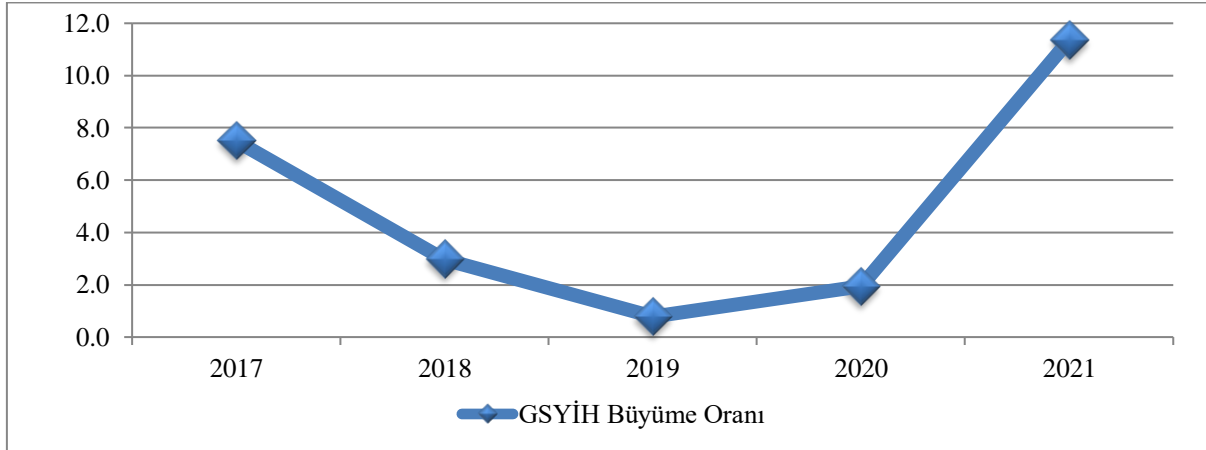

Kaynak: SBB, (2024a).

4. Türkiye'de Pandemi Döneminde Uygulanan Maliye Politikalarının Ekonomik Büyüme Etkisinin İktisadi Yaklaşımlar Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Salgın Türkiye'de, birçok makroekonomik gösterge üzerinde olumsuz etki yaratmış olmakla birlikte, en sarsıcı etkilerden biri ekonomik büyüme üzerinde gerçekleşmiştir. Grafik 8'de sunulan verilere göre, 2017 yılında %7,5; 2018 yılında % 3 oranında büyüme kaydeden Türkiye ekonomisi 2019 yılında % 0,8; 2020 yılında ise % 1,9 oranında büyümüştür. Uygulanan tüm ekonomi politikalarının özellikle de maliye politikalarının ve alınan tüm önlemlerin etkisiyle GSYİH büyüme oranı, 2021 yılında %11,4 seviyesine ulaşmıştır.

Grafik 8. Ekonomik Büyüme

Kaynak: SBB, (2024b).

Covid-19 Pandemisi ile küresel çapta yaşanan ekonomik daralmalar, tüm ülkelerde çok çeşitli önlemler alınmasını, genişletici para politikalarının yanı sıra genişletici maliye politikalarının da uygulanmasını gerektirmiştir. Öyle ki krizin derinliği, sadece genişletici para politikalarıyla çözülememiş, maliye politikaları krizden çıkışta çok daha kritik bir rol üstlenmiştir. Türkiye de gerek para politikalarıyla gerekse maliye politikaları ile krizin olumsuz etkilerini gidermeye çalışmıştır. Bu kapsamda faiz oranlarında indirim, tahvil alımı ve ek likidite desteklerinin yanı sıra vergi indirimleri, ağırlıklı olarak vergi ertelemeleri ve kamu

harcamalarının artırılması ile genişletici para ve maliye politikaları uygulayan ülkeler arasında yer almıştır. Kamu harcamaları, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ön plana çıkmıştır. Öyle ki önceki yıllara göre 2021 yılında hem toplamda hem de türleri bazında oldukça yüksek oranlarda artan kamu harcamaları, ekonomik büyüme oranının da aynı dönemde aynı eğilimde hareket etmesini sağlamıştır. Böylece, Türkiye özelindeki maliye politikalarına ilişkin uygulamalar ana iktisat akımları çerçevesinde değerlendirildiğinde, kamu harcamaları paralelinde arttığı görülen ekonomik büyüme verileri, Keynesyen yaklaşımın "müdahaleci devlet" görüşünü desteklemiştir.

Sonuç

Covid-19 Pandemi krizi, küresel çapta ekonomik aktivite üzerinde olumsuz etkiler yaratarak, GSYİH'in yüksek oranlarda daralmasına neden olmuştur. Bu durum, liberal ya da devletçi ekonomi anlayışını benimsemesinden bağımsız olarak neredeyse tüm ülkelerde ekonomiye devlet müdahalesini gündeme getirmiştir.

Devletin ekonomiye müdahalesi konusunda, ekonomi tarihi boyunca, ana iktisadi yaklaşımlar birbirinden oldukça farklı görüşler öne sürmüştür. Klasik Yaklaşım, devletin ekonomiye müdahalesinin zaten tam istihdam seviyesinde bulunan piyasanın işleyişine zarar vereceğini ileri sürerek müdahaleye karşı çıkarken, Keynesyen Yaklaşım tam aksine piyasada yaşanan sorunların kaynağını "talep yetersizliği" ile ilişkilendirerek toplam talebi canlandırma yolunun "kamu harcamalarından" geçtiğini savunmuştur. Keynesyen görüş, toplam talebin artırılmasında "efektif talebin" önemine vurgu yaparak efektif talebin yeterli olması durumunda piyasaların dengeye gelebileceğini, efektif talebin yeterli seviyede bulunmadığı durgunluk dönemlerinde, kamu harcamalarının artırılması sonucunda, çarpan mekanizması aracılığıyla tüketim ve yatırımların da artacağını ve piyasanın tam istihdam seviyesine ulaşabileceğine işaret etmiştir.

Salgın, Türkiye'de de ekonomik aktivitenin dikkat çekici oranlarda daralmasına sebep olduğu için birçok alanda önlemler alınması gereği oluşmuştur. Türkiye'de alınan tüm önlemler topluca gözden geçirildiğinde, maliye politikalarının ağırlıkta olduğu görülmüş, artan kamu harcamalarının efektif talebi canlandırmak suretiyle ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yarattığı belirlenmiştir. 2021 yılında ön plana çıkan bu olumlu etki, Keynesyen yaklaşımın görüşlerinin Türkiye için geçerli olduğunu göstermiştir.

Çıkar Çatışması

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Oranı

Yazar katkı oranı eşit şekildedir.

Finansman

Finansman kullanılmamıştır.

Kaynaklar

- Avcı, O. & Yeniçeri, H. (2020). Vergi Sistemlerine Pandemi Ayarı, *Turkish Studies*, 15(6), 123-137.
- Aydın, K. & Sönmüş, A. (2021). Türkiye'de ve G-20 Ülkelerinde Covid-19 Sürecinde Devletlerin Politikaları, *Al-Farabi*, 6(1), 90-95.
- Bayraktar, S. (2017). Kamu Büyüklüğünün İşsizlik Üzerine Etkisi: Teorik Bir İnceleme, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 8(2), 95-117.
- Canbaz, M. (2019). Türkiye'de 2000 Sonrası Ekonomide Teşvik Politikaları ve 2018 Döviz Kuru Dalgalanmasının Karşılaştırmalı Analizi, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 60-79.
- Danacı, Ö. Ü. (2022). TCMB'nin Covid-19 Salgını Sürecinde Uyguladığı Para Politikalarının Değerlendirilmesi, *Maliye ve Finans Yazıları*, 36(118), 101-130.
- Dokuzoğlu, S. & Tüm, K. (2022). Küresel Salgının Maliye Politikalarına Etkisi: Türkiye Üzerine Değerlendirmeler, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(1), 105-120.
- Dökmen, G. & Vural, T. (2011). Maliye Politikalarının Keynesyen Olmayan Etkileri: Türkiye Örneği, *Maliye Dergisi*, 161, 118-132.

- Ergen, E. (2021). *Maliye Politikalarının Konjonktür Dalgalanmaları Üzerindeki Etkisi: ARDL Analizi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Denizli.
- Fırat, M. (2020). Covid-19 Krizi ve IMF Destekli Maliye Politikalarının Gerekliliği, *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 209-222.
- GİB (2024). *Bütçe Gelirleri*, 02 Eylül 2024 tarihinde https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm adresinden alındı.
- Gölçek, A. G. (2023). Türkiye, Ed. Gülşen, M. A. & Gökçek, A. G., Covid-19 Krizinde Maliye Politikası Uygulamaları- Bölgesel İnceleme-, 221-240.
- Güner, K. C. (2021). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Uygulanan Mali Tedbirlerin Değerlendirilmesi, *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 84-95.
- Kaya, A. (2023). Küreselleşme Sonrası Yeni Tıp Krizler: Covid-19 Özelinde Değerlendirme, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 126-138.
- Kaya, Z. (2024). Covid-19 Döneminde Sosyal Devlet Harcamaları: Millî Bir Model Önerisi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1) 221-240.
- Kısa, Ö. (2021) Salgın Döneminde Maliye Politikası, *Vergi Raporu*, 267, 93-110.
- Koç, İ. & Yardımcıoğlu, F. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Uygulamaya Konulan Mali Tedbir ve Teşviklerin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Seçilmiş AB Ülkeler Karşılaştırması, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 123-152.
- Kuzucu, S. (2022). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Covid-19 Pandemisine Karşı Para Politikasının Bir Değerlendirmesi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 23 (Covid-19 Özel Sayısı), 265-279.
- Küçüköğlü, S. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Küresel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye'de Bankacılık ve Finans Sektörüne Etkileri, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1269-1291.
- Oflaz, N. K. (2021). Küresel Sağlık Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Mali Önlemler: Türkiye Üzerine Bir İnceleme, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 379-408.
- Oldaç, B. D. & Sakal, M. (2023). Covid-19 Pandemi Döneminde Uygulanan Kamu Harcama Politikası Uygulamalarının Kamu Mali Dengesine Etkisi: Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 7(36), 1525-1536.
- Öz, S. (2020). COVID-19 Salgını ve Maliye Politikası, *Ekonomik Araştırma Formu*, 20-05, 1-4.
- Pehlivan, M., Kaya, A. & Keleş, S. S. (2021). Covid-19'un Makroekonomik Etkileri ve Seçilmiş Ülkelerde Covid-19 Döneminde Uygulanan Maliye ve Para Politikaları, *Akademik Hassasiyetler*, 8(17), 105-135.
- Sağlık Bakanlığı (2024). *COVID-19 Bilgilendirme Platformu*. 07 Eylül 2024 tarihinde <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> adresinden alındı.
- SBB (2024a). *Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri*, 03 Eylül 2024 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/adresinden> alındı.
- SBB (2024b). *Temel Ekonomik Göstergeler*, 02 Eylül 2024 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1687782578718-4eac48af-7c03> adresinden alındı.
- Şen, S., Tabar, Ç. & Tokatlıoğlu, M. (2018). Küresel Krizde Devlet Müdahalesi ve Maliye Politikası, *İş ve Hayat*, 4(8), 9-26.
- TCMB (2020a). *2020 Mayıs Finansal İstikrar Raporu*, 10 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2020/Sayi+30> adresinden alındı.
- TCMB (2020b). *2020 Kasım Finansal İstikrar Raporu*, 11 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2020/Sayi+31> adresinden alındı.
- TCMB (2021a). *2021 Mayıs Finansal İstikrar Raporu*, 12 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2021/Sayi+32> adresinden alındı.
- TCMB (2021b). *Merkez Bankalarının Pandemide Rolü*, 20 Temmuz 2024 tarihinde https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ffd7f83a-770a-49af-b7b1-cd0caec85a52/SunumB28_09_2021.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-ffd7f83a-770a-49af-b7b1-cd0caec85a52-nMIS-FQ adresinden alındı.

- TCMB (2021c). *2021 Kasım Finansal İstikrar Raporu*, 14 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2021/Sayi+33> adresinden alındı.
- TCMB (2024). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*, 02 Eylül 2024 tarihinde <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket> adresinden alındı.
- TÜSEB (2021). *Türkiye Sağlık Politikaları Zirvesi, COVID-19 Pandemisi ve Sağlık Politikaları*, 06 Eylül tarihinde <https://files.tuseb.gov.tr/tuseb/files/yayinlar/20230703125029-29WVCpYamK1j-.pdf> adresinden alındı.
- Ural, M. (2003). Finansal Krizler ve Türkiye, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 11-28.
- Worldbank (2024), *World Development Indicators*, 29 Ağustos 2024 tarihinde <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators> adresinden alındı.
- Yorğun, S. (2020). COVID-19 Salgınının Sosyal Politikalara Etkileri, Ed. Demirtaş, D., Bozkurt, V. ve Yorğun, S., COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri, 99-113.
- Yücel, F. & Kalyoncu, H. (2010). Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği, *Maliye Dergisi*, 159, 53-69.